

Auteur: Liesbeth Sterck, 1960, Nijmegen

*Over de auteur:
Liesbeth Sterck is
hoogleraar Ecologie
van Gedrag aan de
Universiteit Utrecht
en hoofd Ethologisch
Onderzoek bij het BPRC.
Zij bestudeert de evolutie
van sociaal gedrag en
sociale intelligentie.*

Speech te houden voor collega's, personeel en bazen.

Concurrentie en vriendschap in de (kantoor)jungle

Een kantoor lijkt misschien een jungle, met elkaar concurrerende medewerkers. Maar de échte jungle heeft een verrassing: niet alles is strijd, er is juist heel veel kame-raadschap. Hoewel bij apen luidruchtige ruzies snel de aandacht trokken van onderzoekers, werd later duidelijk dat lome vlooi-partijen ook erg belangrijk zijn. Hieronder geef ik de laatste inzichten in het reilen en zeilen van apengroepen: een verhaal over zowel concurrentie als vriendschap.

Biologen kijken op een specifieke manier naar gedrag. Ze willen weten waarom iets gebeurt, wat de kosten en baten ervan zijn. Deze manier van kijken gaat uit van het idee dat enkel gedragingen die meer opbrengen dan ze kosten, door evolutie geselecteerd zullen worden. Zo bekijken biologen ook hoe apen, onze naaste verwanten, met elkaar omgaan: wat doen ze, en wat levert dit op.

Apen zijn, net als mensen, heel sociale dieren. Ze leven doorgaans in groepen met individuen van allerlei pluimage: mannetjes, vrouwtjes, familie en anderen. Als je zo'n groep bekijkt, gebeurt er van alles: agressie, schreeuwen, piepen, vlooiën, seks, eten, lopen, en heel vaak gebeurt er niets, zitten ze gewoon bij elkaar. Wat zijn nu de voor- en nadelen van agressie, vlooiën en samenzitten?

De voordelen van agressie zullen duidelijk zijn: als je met een ander concurreert om iets, kan je dit door agressie verkrijgen. Er zit echter ook een nadeel aan: de kans dat je

gewond raakt. Daarom vechten dieren nooit zomaar: hetgeen je door een gevecht kan winnen moet wel opwegen tegen het risico ervan. Voor de verliezer kan het nog dramatischer zijn: je wint niets, en je kan ook nog gewond raken. Dieren proberen voor een gevecht eerst de kracht van de tegenstander in te schatten, en de waarde van hetgeen betwist wordt. Dit inschatten kan tot lang dreigen leiden als de twee tegenstanders ongeveer even sterk en gemotiveerd zijn.

Apen kennen hun groepsgenoten en hebben dreigen of agressie vaak niet nodig: ze weten hoe sterk de ander is. Ze laten dit merken door middel van onderdanigheidssignalen, zoals een grimas bij makaken met een duidelijke dominantiehiërarchie. Als er agressie volgt, wordt de ander meestal niet verwond, het blijft bij een schermutseling. Waar tussen twee makaken agressie doorgaans één richting op gaat, is bij mensapen de dominantie vaak niet zo duidelijk. Een dier dat agressief is kan agressie terug verwachten. Wat dat betreft zijn mensen echte mensapen, ook mensen laten agressie niet zomaar willoos over hun kant gaan en verwerpen zich. Bij alle apen is dominantie vrij snel bepaald: een nieuw dier in de groep weet al gauw waar hij staat in de pikorde.

Het streven naar dominantie is te begrijpen vanuit een evolutionair perspectief: het helpt apen om hun fitness te vergroten, want dominante apen krijgen meer nakomelingen, hebben beter eten en zitten op een veiliger plek in de groep.

Hoewel concurrentie belangrijk is, vechten apen niet vaak. Ze besteden hun tijd aan andere dingen, waarbij vlooien en rusten naast andere dieren veel tijd innemen. Ze zitten niet met iedereen samen, maar vaak met familie en vrienden. Dat apen vaak vlooien, suggereert dat het vieze dieren zijn, met veel ongedierte. Niets is minder waar. Als je apen kamt, op zoek naar vlooien of luizen, vind je eigenlijk nooit iets. Al dat gepluk aan, in principe, schone dieren heeft echter een andere betekenis. Apen vinden het fijn: zowel vlooien als gevlooid worden geeft een prettig, en soms

Voor apen zijn groepsgenoten niet enkel concurrenten, maar ook

belangrijke bondgenoten.

zelfs een gelukkig, gevoel. Ze vlooien vaak een vast clubje dieren: hun familie en hun vrienden. Het vlooien is essentieel om deze goede relaties te onderhouden. Apen helpen hun familie en vrienden ook vaak, bijvoorbeeld bij ruzie krijgen apen hulp om de tegenstander te verslaan. Dit kan heel belangrijk zijn, jonge kinderen kunnen door de hulp van hun moeder en haar familie hun zin krijgen ten koste van veel grotere dieren. Hoe vriendschappen precies ontstaan is niet duidelijk, maar ze worden onderhouden door uitwisseling van samenzitten en vlooien. Alleen langdurende goede relaties leiden tot wederzijds vertrouwen. Ook is duidelijk dat apen in vriendschappen investeren: je riskeert immers verwondingen als je een ander helpt in een conflict.

De laatste tijd blijkt dat bij apen vriendschappen fitnessvoordelen geven. Vrouwtjes met veel vriend(inn)en overleven langer, net zoals hun kinderen. Mannetjes met vrienden vinden gemakkelijker partners, terwijl vriendschappen tussen mannetjes en vrouwtjes hun beider kinderen meer overlevingskansen geven. Voor apen zijn groepsgenoten dus niet enkel concurrenten, maar ook belangrijke bondgenoten. Hoe goed je het doet in de groep is niet alleen bepaald door agressie en dominantie, maar ook door vlooien en vrienden.

Mensen zijn, net als apen, sociale wezens. Ook bij mensen zijn goede relaties heel belangrijk, misschien wel belangrijker dan wie de baas is. Dit geldt niet alleen thuis en met vrienden, maar ook in de kantoortuin, de zakelijke leefomgeving die soms net een jungle lijkt. Een advies uit de apenjungle, voor het team in de kantoortuin: als je goed wilt concurreren, zorg dan dat de onderlinge relaties goed en langdurig zijn. Dit onderling vertrouwen creëert een situatie waarin teamleden veel voor elkaar over hebben en genereert een optimale synergie.